

Римският легион през I и II век

Продължение от 56 брой на списание „Българска Наука“

Автор: Владимир Попов

<http://nauka.bg/forum/index.php?showtopic=14241>

Животът на Легионера

Армията в поход

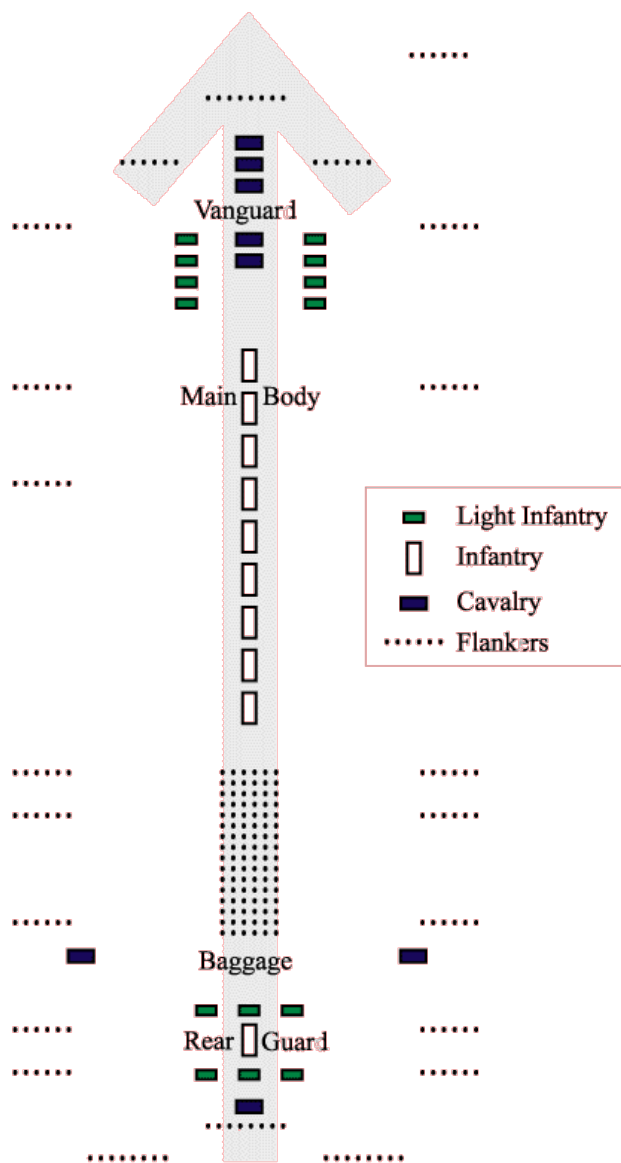
Армията по време на марш се наричала *agmen*. Трябва да се отбележи, че по време на война легионите не били никога в пълен състав. Една или две кохорти винаги оставали в постоянния лагер.

Легионите никога не действали поединично. Обикновената армия никога не надхвърляла 4-5 легиона с обща численост /заедно със спомагателните войски/ - до 30 000 души. Консулската армия, която се считала за териториален стратегически резерв, използван само в крайни случаи, наброявала 6 легиона с численост до 36 000. Големите завоевателни армии като войската на Сула или Лукул в азиатските кампании, армиите на Помпей и Цезар били имперски, съставени от 8 до 12 легиона /съответно от 48 000 до 72 000/. Те се набирали при нужда и се разпусkali след края на присъединяването на дадена провинция към империята.

След установяването на едноличната власт легионите били разквартирувани извън Италия в пограничните райони, за да пазят завладените територии. За неголям поход се заделяли 3-4 легиона. При нахлуването на територията на силен противник числото им можело да достигне до 8 или 10.

Походът започвал при изгрев слънце, а дори и по-рано. Йосиф Флавий в книгата си „Юдейската война“ описва походния ред /*ordo agminis*/ на легионите при придвижването на Веспасиан от Птолемаида. Леките помощни отряди и стрелците били изпратени напред за отразяване на непредвидените неприятелски атаки и оглед на подозрителни местности, с цел да се предотвратят възможностите за засада. След тях се придвижвала част от тежковъоръжената пехота. После идвали така наречените *castrorum metatores* или *exploratores*, които при приближаване към крайната цел на дневния преход, трябвало да определят мястото за разполагането на лагера. Следвали ги „сапъорите“ /*antecursores*/ с брадви - *dolabra*, които трябвало да от-

странят неравностите по пътя и да го направят леснопроходим. Зад тях яздели конниците, пазещи обоза и щаба на главнокомандващия. Самият той се придвижвал след обоза, заобиколен от личната си охрана. След него карали мулетата, превозващи обсадните машини и друга военна екипировка. После идвал редът на легатите, трибуните и префектите, прикривани от отбрана войска. Следвали ги легионерите, маршируващи в редове по 6 човека във всеки. По краищата на колоните вървели центурионите и *optiones*, следящи за реда и дисциплината.

В края на бойния строй се придвижвали останалите помощни войски и намещниците.

Войската се придвижвала с такава скорост, че да не се разтегнат колоните и при необходимост да се прегрупират за битка. Ако врагът бил близо, войската се движела в боен ред. При опасност обозът бил поставян в средата на колоната, 2/3 от войската минавала в авангарда, а 1/3 прикривала колоната. Нормалният дневен преход */justum iter/* бил приблизително 30 км. и продължавал около 7 часа. Ускореният преход */magna itinera/* бил 35 км., а форсираният */maxima itinera/* достигал до 50 км.

Лагерът

Независимо от времето, умората и отдалечеността от врага, в края на всеки дневен преход легионерите е трябвало да строят укрепен лагер */castra aestiva/*. Затова разстоянието между преходите често се обозначавало с броя на лагерите.

Строенето на римския лагер било подчинено на определени правила. За най-подходящи места се считали хълмовете, с източник на прясна вода наблизо. Формирала се специална група, която трябвало да определи точното разположение на лагера. Началникът на групата забивал бял флаг на мястото, където трябвало да бъде разположена палатката на пълководеца /praetorium/ - в центъра на лагера. От тази точка се определяло разположението на останалите части на лагера. Войниците оставяли своя багаж и се залавяли за работа /често работели въоръжени/.

По периметъра на лагера се изравял ров /fossa/ и бил издиган защитен вал /vallum/. Отгоре валът бил подсилен с дървени колове /pila muralia/, дълги 1, 60 и заострени от двете страни.

След като строителството на укреплението било завършено, се издигали па-

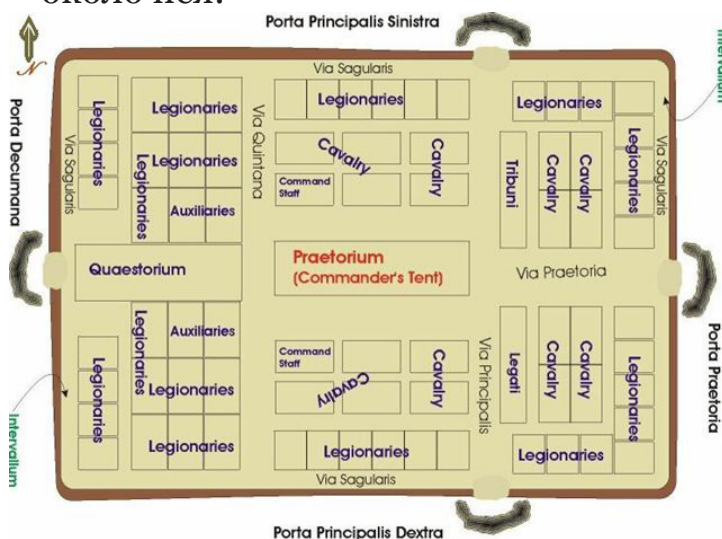
латките на пълководеца и трибуните. Всеки офицер имал собствена палатка. По 60 метровия периметър около претория се разполагали палатките на висшите офицери и щаба /principia/. Палатките на легионерите се издигали последни. Пространството между укреплението и първия ред палатки било 30-50м., за да се маневрира свободно и за да не могат неприятелските стрели да ги достигнат. Палатките /tentoria/ имали дървено скеле, върху което се закрепяли ленено платно или кожи. В палатката се побирали 8-10 човека /contubernia/. За лагера отговарял *praefectus castrorum*.

Лагерът бил във формата на правоъгълник /с размери – 450 – 650 м./. Пресичали го две главни улици, всяка от които завършвала с две главни порти – *porta praetoria* /гледаща към неприятеля/ и *porta decumana*, зад която се разполагали палатките на търго-

вците. Другите две врати били porta principalis dextra и porta principalis sinistra /лява и дясна/.

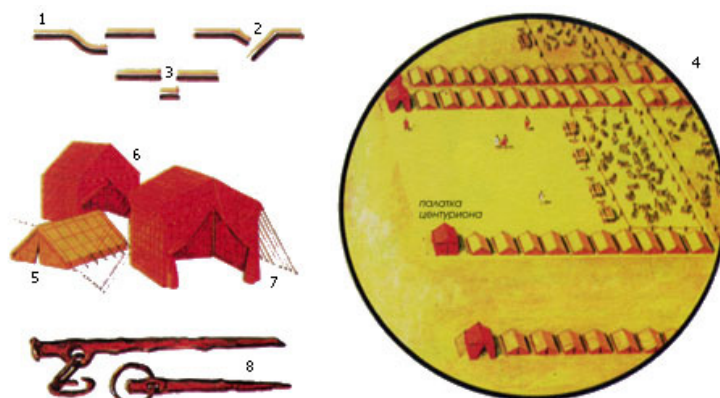
Центърът на лагера – praetorium била както самата палатка на главнокомандващия, така и пространството ОКОЛО НЕЯ:

До палатката на пълководеца имало помещение /sacellum/ където се съхранявал орелът на легиона. Пред палатката стоял олтарът /ara/ където се правили жертвоприношенията. Вдясно от олтара се намирал quaestorium /с палатката на квестора/. Вляво се намирал трибуналът, насип, от който пълководецът държал реч пред войската и където съдели провинилите се. Зад трибунала се намирал форумът, служещ за войнишки сбирки. Отляво и отдясно на преториума се намирали палатките на трибуните и префектите. Зад преториума се намирали спомагателните войски.

Пред преториума, от двете страни на via praetoria се намирали палатките на легионерите. Кварталът заеман от една центурия бил от 10 палатки

/с 8-10 човека вътре/ и палатката на центуриона. Отстрани се намирало и оградено място за мулетата.

Работата по съоръжаването на лагера отнемала от 3 до 5 часа, след което войниците се подготвяли за нощувка. Лагер, в който войската прекарвала повече от една нощ, се наричал castra stativa. Летният лагер се наричал castra aestiva, а зимният – castra hiberna.

Доставката на припаси, вода, дърва се осъществявало от назначени по жребий поделения. Всички лагерни дейности се извършвали само по сигнал с тръба. Носенето на караулна служба било задължение на всеки войник /без ветераните и офицерите и жреците/. Патрулите били дневни /excubiae/ и нощни /vigiliae/. Всяка от четирите врати била пазена от по 1 кохорта. Денем околностите на лагера били пазени от конници, а нощем от пехотни части. Нощните патрули се сменяли 4 пъти /на всеки 3 часа/. Сигналът за смяна се подавал от буцинатор. Времето се определяло с помощта на водни часовници. Сутринта войниците на групи се явявали с поздравии при центурионите, те от своя страна идва-

ли при префектите и след това всички офицери заедно приветствали пълководеца, който им давал паролата за деня и разпореждания за дейността, която трябва да се извърши.

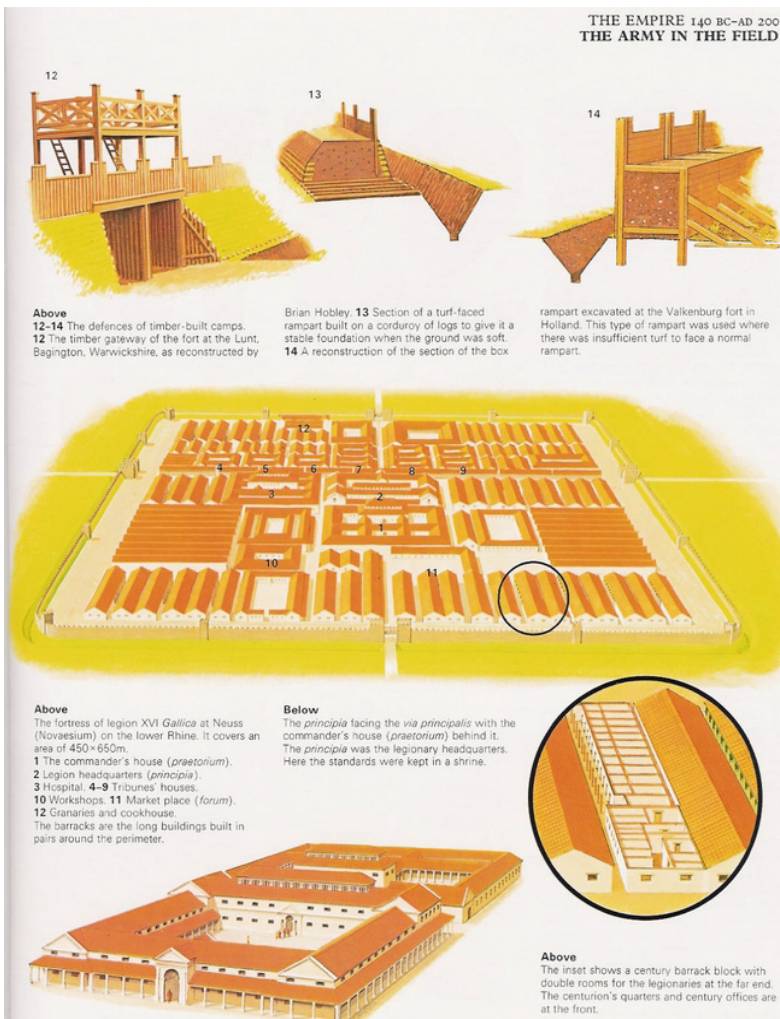
Напускането на лагера също било последователно – след първия сигнал войниците разглобявали палатките, след втория – обозът се натоварвал на животните. Третият сигнал означавал излизане от лагера – легионерите се построявали в редици и напускали мястото.

Постоянните лагери с по-мощни укрепления, строени по бреговете на Рейн и Дунав постепенно заприличвали на неголеми градчета:

Вместо палатки в тях се строели дървени бараки или казарми, отначало покрити със слама, а после и с керемиди. В рейнските лагери бараките се строели от камък вече по времето на Нерон. Около постоянните лагери възниквали пазари, занаятчийници, болници, театри училища и др. Така възниквали градовете. Съвременните градове - Кьолн, Страсбург, Майнц, Виена, Белград, и много други, дължат произхода си на разквартируваните по тези места римски легиони.

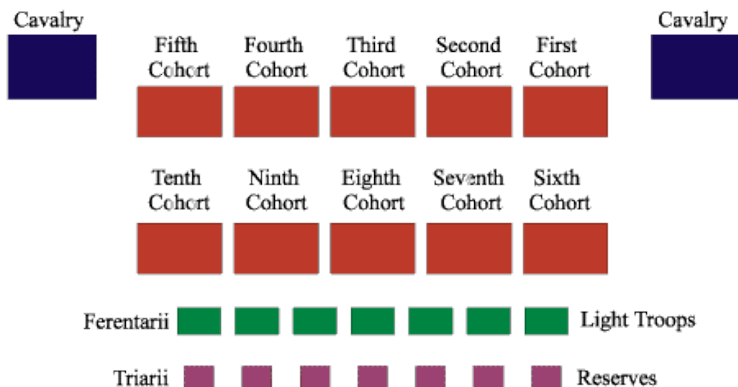
Военни действия и тактика

Готвейки се за битка, войската излизала от лагера, оставяйки в него багажа и обоза. Преди това пълководецът правил предсказания /auspicia/, след приключването им пред палатката се забивало червен vexillum и се подавал сигнал с тръби. Войската трябвало по възможност да е отпочинала и нахранена. Често главнокомандващия, опитвайки се да повдигне бойния дух на войската произнасял реч /adlocutio/. Не разчитайки на случайността, римляните се стараели да избират мястото на битката предварително. За предпочитане местността трябвало да е открито пространство с възвишение, на което войската да има изгодна отбранителна позиция. Благоприятно трябвало да бъде и разположението на слънцето и посоката на вятъра. Ако слънцето се разполагало зад римляните – лъчите му заслепявали противника. Вятърът духащ по посока на врага не само отнасял прахта към него, но и увеличавал дължината на полета на

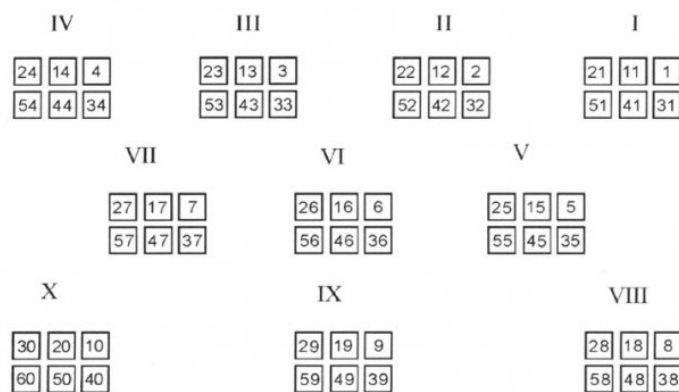
стрелите и копията.

Войските, построени в боен ред се наричала *acies*.

Центърът се наричал *media acies*, а фланговете – *cornua*. Фланговите подразделения се означавали като *alae* /криле/. Легионите заемали центъра, фланговете им били прикрити от помощните войски, а фланговете на последните се подсигурявали от конницата. Предната линия в построението се наричала *frons*, линиите след нея – *latera*; тилът – *tergum*. Резервът се наричал *subsidia*. Легионите могли да бъдат групирани в от една до четири линии /*acies simplex*, *acies duplex*, ... *quadriplex*/. Тактическите подразделения били вече кохортите, иззели функциите на манипулите от Републиканския Рим. За главни кохорти били определяни I, II, III. От манипулите по старшинство първи били манипулите на триариите /названията се запазило, въпреки че разликите във въоръжението изчезнали/, следвали ги манипулите на принципите и най-нисши в йерархията били манипулите на хастатите. Интервалите между войните във всеки ред трябвало да бъдат 1 м., а между два съседни реда – 2м.

Най-честият боен ред бил шахматният – 10-те кохорти на легиона се построявали на интервали, равни на фронта на една кохорта, най-често в три линии /*acies triplex*/. Първата и втората линия се състояли от кохортите на опитните бойци и новобранците, разположени близо една до друга, а третата се разполагала по-надалеч и изпълнявала функцията на резерв. Първата линия съдържала 4 кохорти, а втората и третата – по 3:

Описани са няколко построения на легиона и неговите подразделения: *Suneus* – клинообразна настъпателна колона, предназначена да пробие неприятелския строй:

сл. Българ

Orbis – кръгово построение на войската, когато по-многобройният неприятел я обграждал:

Съществувало и построение, предназначено за отблъскване на неприятелската конница:

Преди битката да започне, пълководецът се обръщал към войниците с въодушевяващ призив, след това се подавал знака за атака с tuba. Той се предавал по подразделенията с по-малките рогове – cornu. Атаката стартирали лековъоръжените войски. След това се включвали и легионерите. Придвижването към врага започвало с ускорена крачка, преминаваща в бягане. Достигайки дистанцията на полета на

пилумите /15-20 крачки/ легионерите ги хвърляли:

а след това с извадени мечове атакували дезорганизирания неприятел като го поразявали с гладиусите си под прикритието на големите щитове:

Конниците се сражавали в плътен боен ред. Често слизали от конете. Разпространен похват бил те да се разполагат между редовете на пехотата и в подходящия момент да атакуват през интервалите между кохортите. Кавалерийският отряд /turma/ се гру-

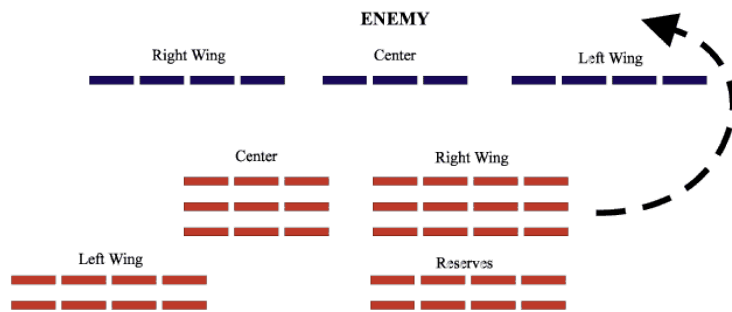
пирал в две линии /по 16 конника във всяка/ - общо 30 конника, декурион и младши офицер.

Кавалеристите се стараели да пазят помежду си дистанция от един метър, което било трудно поради естествена-та склонност на конете да се отдалеча-ват едни от други при галоп. Колкото по-обучени били конниците, толкова по-плътен оставал строеят им. Те атакували, мятали копията си и отстъпва-ли. След прегрупиране действието се повтаряло. Съществувал и друг начин на атака – например кръговата атака. Кавалеристите яздели около враже-ския строй и хвърляли копията си, ко-гато се изравнявали със него. Кавале-ристите наемници ползвали своя тип оръжие – в римската армия служели конни стрелци и катафракти. Послед-ните били предназначени за директна атака.

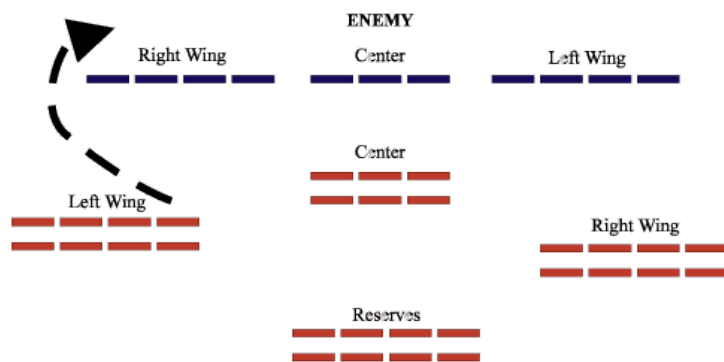
По време на сражението тактически-те маневри вътре в армията били за-труднени и бързото предаване на за-поведи било на практика невъзможно. Затова задачата на пълководеца била правилно да определи действията на армията преди битката да е започнала. Той трябвало да открие слабите места в линията на противника и да съсре-доточи удара именно в този участък.

Били познати няколко вида построения според това срещу кой участък от неприятелската линия да бъде насо-чен ударът:

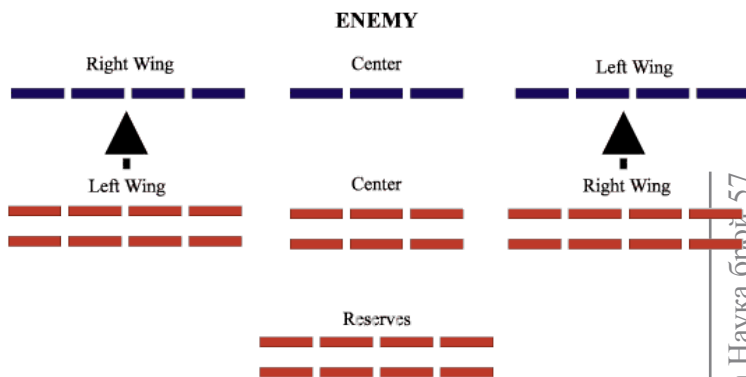
Главните сили били съсредочени в де-сния фланг, откъдето бил нанасян ос-новният удар, целящ да пробие фрон-та на противника:

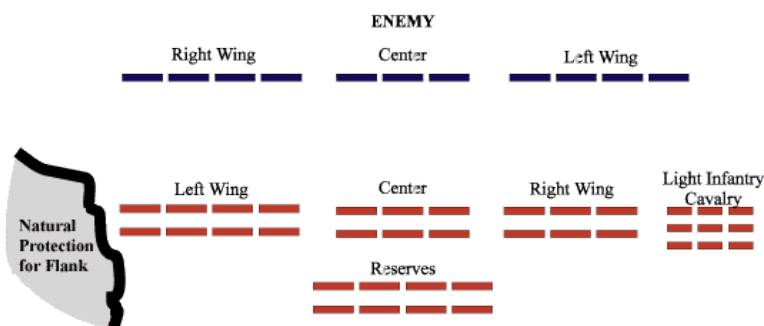
Алтернативен бил и масираният удар по левия фланг на противника /из-ползван по-рядко, тъй като обикнове-но римляните предпочитали първия вариант/:

Ако генералът бил достатъчно сигу-рен в дисциплината и обучеността на войските си, можел да заповяда рав-номерно настъпление срещу против-ника:

Когато римляните имали по-малобройна или по-слаба войска за прикритие на фланговете използвали естествени прегради /река, гора/, а цялата налична конница и лека пехота съсредоточавали на другия фланг:

След като строят на врага бивал пробит или той се впускал в бягство, кавалеристите ставали главните действащи лица. При преследването те се разделяли на две големи групи. Едната продължавала да гони и избива бягащите, а другата оставала като резерв, за да предотврати възможна контраатака. Относно пехотата - да се насърчават войниците вече нямало нужда. Чувствайки плячката те самите тичали напред. Сега задачата на главнокомандващия била умело да ги сдържа, за да не нарушават линията на настъпващата армия. Причината била проста – отстъпващите не трябвало да се окажат обградени. Обграденият и отчаян неприятел би оказал упорита съпротива, което би нарушило бойния ред на легионите и би направило управлението на битката невъзможно, създавайки хаос.

След битката - медицинската служба в римската армия

По времето на Траян /98-117 г./ в римската армия се формира редовна медицинска служба. Преди това воините сами си помагали един на друг, но сега се появили добре обучени и екипирани специалисти. Служителите в младшия медицински персонал се наричали капсарии /от латинското *capsa*/, понеже носели характерната кръгла кутия с превързочни материали. Тяхната задача била да окажат първа помощ на мястото на битката. Нелекият труд на капсариите бил увековечен на колоната на Траян:

Евакуацията на ранените протичала след приключването на военната операция. В най-близкия град или селище /близо до лагера/ се строила полева хирургическа сграда, наречена валетудинарий /*valetudinarium*/, където се помещавали медиците, икономите, инструментариите и обслужващ робски персонал /изпълняващ функциите на съвременните сестри/. Икономите били аналогът на съвре-

менната болнична администрация, а инструментариите /или снабдителите/ отговаряли за хирургическите инструменти, лекарствата, превързочния материал и друго медицинското оборудване.

Към края на 1 век във всички подразделения на римската армия имало професионални военни лекари – *medici*. Първият фиксиран в изворите военен лекар бил Диоскорид – военен хирург по времето на Нерон.

Началникът на медиците в легиона се наричал *medicus legionis*. Негови подчинени били *medici cohortis*, които във всяка кохорта били по четирима. Хирургите, работещи в болниците /валетудинариите/ се наричали *medici vulnerarii* /от *vulnerare* – наранявам/. Във флотата също имало медици – по един на кораб.

Освен това всеки римски воин носел със себе си превързочен материал, за оказване на първа помощ.

